

ABDULLA QODIRIY– MUSHTUM JURNALI HAQIDA

S.U.Nishonaliyeva

Islom Karimov nomidagi Toshkent davlat texnika universiteti

Annotatsiya: Abdulla Qodiriy O'zbek adabiyotining yirik namoyandalaridan biri bo'lib, u milliy uyg'onish davrining muhim shaxslaridan hisoblanadi. Mushtum — Abdulla Qodiriy tomonidan tashkil etilgan hajv va kulgi jurnali. Abdulla Qodiriy bu jurnalga asos solishdan maqsadi nima edi? Bu jurnaldagi ba'zi maqolalar tufayli Abdulla Qodiriy qamoqqa olinishiga sabab bo'lgan.

Kalit so'zlar: „*Qizil O'zbekiston*“, *Mushtum*, *G'afur G'ulom*, *zolimlar* , „*Afandi*“, *hajviy*, „*Obid ketmon*“, „*donos*“

Kirish: Mushtum — Abdulla Qodiriy tomonidan tashkil etilgan hajv va kulgi jurnali. Jurnal 1923-yil 18-fevralidan beri chop etiladi. Toshkentda oyda 1 marta chiqadi. Mushtumning 1-soni 1923-yil 18-fevralda „Turkiston“ gazetasiga ilova (3 ming nusxada), 1924-yildan „Qizil O'zbekiston“ nashri sifatida chop etilgan. Jurnalning 1-sonida uning tashkilotchilaridan Abdulla Qodiriyning „Mushtum ta'rifida“ degan bosh maqolasi berilgan. Mazkur maqolada Mushtumning yo'nalishi belgilangan: Bu „Mushtum“ zo'rlik mushtumi emas, haqlik mushtumidir, bu „Mushtum“ zolimlar mushtumi emas, mazlumlar mushtumidir. Shuning uchun buning ma'nosi ham boshqachadir.

Mushtumga turli davrlarda ijod qilgan G'ozii Yunus, Cho'lpon, Hoji Muin, Alijon Xoliqov, Rafiq Mo'min, G'afur G'ulom, Komil Aliyev, Abdulla Qahhor, Nosir Sayd, G'ayraty, Sobir Abdulla, Said Ahmad, Anvar Muqimov, Xudoyberdi To'xtaboyev, Anvar Obidjon va boshqa ijodkorlar o'z asarlari bilan ishtirok etgan. Mushtumda chop etilgan ko'pgina hajviy asarlar adabiyotimizning bebaho durdonalariga aylangan. Masalan G'afur G'ulomning „Shum bola“si, Abdulla Qahhor, Said Ahmadning eng sara hajviyalari, Erkin Vohidovning

„Donishqishloq hangomalari“, Abdulla Oripovning „Jannatga yo‘l“ dramasi. Yuzlab tanqidiy maqolalar, felyetonlar jamiyatni turli illatlardan tozalashda Mushtumning asosiy quroli hisoblangan. Jurnal o‘z faoliyatida turli ijodiy shakllardan, jumladan Nasriddin Afandi, Aldar Ko‘sa kabi xalq og‘zaki ijodidagi obrazlardan keng foydalanadi. Uning sahifalarida muhim voqealarga bag‘ishlangan felyeton, pamflet, hajviya, o‘rtoqlik hazillari va boshqa tanqidiy materiallar yoritiladi.

Mushtum o‘z karikaturalari bilan ham mashhur. Uning birinchi rassomi Ishtvan Tullya bo‘lgan, keyinchalik jurnalda turli yillarda T.Muhamedov, D. Sinitskiy, M. Vorobeynikov, N. Ibrohimov, A.Xoliqov, S. Subhonov, A. Qambarov, S.Salohiddinov, H.Sodiqov va boshqalar ishladi.

Mushtumga G‘ozi Yunus, Ziyosaid, G‘.G‘afurov, Husayn Shams, J. Mahmudov, M. Muhamedov, Akmal Po‘lat, Z. Yo‘ldoshev, Mirmuhsin, Ibrohim Rahim, N. Aminov, Maqsud Qoriyev va boshqalar muharrirlik qilgan.

1926-yil „Mushtum“da bosilgan „Yig‘indi gaplar“ hajviyasidagi tanqidiy mulohazalari uchun „aksilinqilobiy harakat qilganlik“da ayblanib qamoqqa olinadi, turli bo‘xtonlar bilan sudlanadi. Sudda u mardona turib o‘z sha‘nini himoya qiladi. „Obid ketmon“ qissasi ham sho‘ro mafkurachilariga ma‘qul kelmaydi, keskin tanqidga uchraydi; „ideologik buzqliklar va xatolar“ga to‘la, „siyosiy tutruqsiz“ asar sifatida baholanadi. Yozuvchining tarixiy romanlarining esa asosiy mavzusi – millat taqdiri, birligi, el-yurt qayg‘usi, mustaqilligi, shaxs erki, ijtimoiy adolat uchun kurash g‘oyalari bilan yo‘g‘rilganligi tufayli ham hukmron mafkuraga zid asarlar bo‘lib chiqdi. Millat ruhini yorqin aks ettirgan, xalqning, o‘zga millat kitobxonlarining sevimli asarlariga aylangan bu romanlar sho‘ro davri siyosati uchun zararli kitoblar sifatida bot-bot qoralandi. 30-yillar o‘rtalariga kelib, bu mash‘um kampaniya avjiga chiqdi. G‘ofir G‘ulom, Abdulla Qahhor, Uyg‘un kabi shogirdlarining "donos"lari ortidan Abdulla Qodiriy 1937-yil 31-dekabr kuni xibsga olindi. 9 oylik qamoqdagi so‘roq-tergov, qiynoq,

xo'rligidan so'ng Cho'lpon, Fitrat kabi maslakdoshlari bilan birga qatl etildi. Qodiriy xibsga olingach, asarlari „zararli“ sanalib o'tda yoqildi, kutubxonalardan yo'qotildi, ularni o'qish ta'qiqlandi.

1998-yil 28-avgustda jurnalning haftalik ilovasi — „Afandi“ gazetasi tashkil etilgan. Gazetada davrning dolzarb muammolari, tanqidiy maqolalar ham keng yoritiladi. Hozir Mushtumning bosh muharriri — Ashurali Jo'rayev (1996-yildan). Adadi 10000 (2003)

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. B. Karimov. Jadidlar. Abdulla Qodiriy. – T.: Yoshlar nashriyot uyi, 2022.
2. Oybek, Asarlar [19 jildli], 16-jild (Abdulla Qodiriyning ijodiy yo'li), T., 1979; Qodiriy H., Otam haqida, T., 1983; Abdulla Qodiriy zamondoshlari xotirasida, T., 1988; Boqiy N., Qatlnoma, T., 1992; Qo'shjonov M., O'zbekning o'zligi, T., 1994; Normatov U., Qodiriy bog'i, T., 1995; Normatov U., „O'tgan kunlar“ hayrati, T., 1996. Umarali Normatov, Bahodir Karimov. Sanjar Sodiq. Yangi o'zbek adabiyoti tarixi. Darslik. Toshkent "Universitet", 2005.
3. Quronov D. Mamajonov Z, Sheraliyeva M. Adabivotshunoslik lug'ati. - Toshkent: Akademik nashr, 2010.
4. I. Mirzayev Abdulla Qodiriyning ijodiy evolyutsiyasi . - T : Fan 1977.